

A Könyv

1961. AUG -

244

A KÖNYV TÖRTÉNETÉBŐL

A MAGYAR MUNKÁSKÖNYVTÁRAK
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Szilágyi János könyvéről

A könyvvel nálunk mind ez ideig inkább csak leíró módon foglalkoztak, s bár a kutatók igen értékes és komoly anyagot halmoztak fel, alig sikerült a könyv történetét beilleszteniök a művelődéstörténetbe, s ezen keresztül az egész társadaloméba, hanem azt természetes környezetéből kiszakítva és meglehetősen egyoldalúan vizsgálták — mondja Köpeczi Béla az Akadémiai Kiadó új sorozatához írt bevezetőjében, s mindjárt rámutat arra is, hogy *A Magyar Könyv* sorozat fő célja az eddigi eredményekre támaszkodva, a történelmi materializmus alapján feltárni a könyv történetének komplex folyamatát, nem csupán a könyvírás, a kiadás, a terjesztés és olvasás egymásközti összefüggéseit, hanem a társadalom egész életével s kivált a művelődés más ágaival való kapcsolatát.

Szilágyi János munkája egy igen fontos területen eleget tesz ezeknek a követelményeknek. A munkáskönyvtárak történetének feldolgozása mai kulturális életünk szempontjából különösen érdekes, mivel e könyvtárak alkotják

mai könyv- és könyvtárkultúránk

egyik alapját, előzményét, ezenkívül a munkáskönyvtárak a magyar munkásmozgalomnak is lényeges részét képezik. Azok a munkások, akik a felszabadulás után azonnal képesek voltak a különböző vezető posztokat elfoglalni és munkájukat jól ellátni, a vezetéshez szükséges sokoldalú műveltségüket, legalábbis ennek jórészét, ezeknek a könyvtáraknak révén szerezték meg.

A munkásság a két világháború közötti években többféle eredetű és rendeltetésű könyvtárból elégíthette ki jól-rosszul és különböző fokon olvasási, művelődési igényét: a hivatalos támogatással fenntartottakból és saját erejéből létesített, tulajdonképpeni munkáskönyvtárakból. Hivatalos támogatással létesültek, illetve működtek az állami és városi közkönyvtárak — ezek közül azokat, melyek munkáslakta területen voltak, a munkásság is használta; a tőkés munkaadók is alapítottak üzemi könyvtárakat; az egyházak és más, a „keresztény-nemzeti” szellemet szolgáló szervezetek is tartottak fenn ilyeneket a munkásság számára. Az effajta könyvtárak anyagának összetételét és egész működését, magától értetődően, céljuk határozta meg, ez pedig nem volt más, mint hogy a munkásosztályt eltántorítsa forradalmi eszméitől, a fasiszta-tőkés rendszernek megfelelő ideológiát csöpögtessen belé, vagy legjobb esetben „politikamentesen módon” elszórakoztassa a munkásokat.

De ezeknek a könyvtáraknak pozitív szerepük is volt: lehetőséget adtak becsületes könyvtárosok számára, hogy a könyvtárakat látogató sok tízezer

munkást építő szellemben neveljék, mert még a legsilányabb és legjobban megrostált állományú falusi népkönyvtárban is akadt néhány olyan könyv (Balzac, Jack London, Mark Twain, Tolsztoj, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc egy-egy kötete), amelyet érdemes volt elolvasatni és elolvasni. A városi könyvtárak, kivált a Fővárosi Könyvtár már jobban voltak felszerelve. Igaz, hogy a Fővárosi Könyvtár 12 fiókjából mindössze 3 működött munkáslakta területen, s az is igaz, hogy a „nemes értelemben vett konzervativizmus” jegyében nemcsak a színvonalatlanul erotikus Pitigrilli és Dekobra könyveket nem vették fel állományukba, hanem ezekkel egy kalap alá véve Ehrenburgot és Kästnert sem, viszont anyaguk zömét Erdős Renée, Kosáryné Réz Lola, Tormay Cécile és hasonló írók művei tették. A harc itt tehát nyilvánvalóan nem a ponyva és siker-irodalom ellen folyt, hanem a politikailag „veszélyes” könyvek ellen. De ezekben a könyvtárakban, és több más városban is, mégiscsak megvoltak Arany, Ady, Mikszáth, Móricz, Balzac, Tolsztoj, Gorkij és más haladó írók egyes művei, sőt az állomány egy részét — igaz, nem nagy részét — természettudományos ismeretterjesztő művek képezték, sőt néhány haladó polgári szerző társadalomtudományi munkái is fellelhetők voltak.

Az említett

fővárosi fiókkönyvtárakat

1929-ben a statisztika szerint a budapesti munkások 8%-a látogatta. A többi olvasóhoz viszonyított arányuk azonban évről évre nőtt, a tanonc olvasókat és a munkásfeleségeket is figyelembe véve, a harmincas évek végén e könyvtárak látogatóinak 16—18%-át tették. Érdekes és figyelemre méltó az is, mit olvastak. Az általuk kölcsönzött könyveknek 25%-a ismeretterjesztő mű volt, elsősorban a történelemmel és filozófiával foglalkozó és természettudományos kiadványokat kerestek, vallási és irodalomtudományi könyveket viszont alig-alig. A szépirodalomból — egy felmérés tanúsága szerint — legtöbben Ady verseit és Móricz regényeit kérték, viszont Herczeg Ferenc, Harsányi Zsolt, Tormay Cécile és a hasonló írók műveit — bár ezekből bőven volt választék — a munkásolvasók alig-alig vették kézbe. A külföldi íróknál is ez volt a helyzet. A munkások elsősorban Mark Twain, Traven, Shakespeare, Anatole France, Shaw, Balzac, Dreiser, Zola műveit keresték és Goethe *Faustj*át, a dekadens polgári írókat pedig lényegében mellőzték.

A munkásság művelődése szempontjából jóval kisebb hatásúak voltak a tőkés fenntartotta

üzemi könyvtárak

— viszonylag kevés volt belőlük, állományuk is még célzatosabban összeválogatott volt — és az egyházak vagy más „keresztény-nemzeti” szervezetek által támogatottak, mivel ezek anyaga rendkívül szegényes és tartalmilag is silány volt.

Legerősebb hatást a munkásságra saját könyvtárai gyakoroltak. Az illegalitásba szorított Kommunista Párt nemigen tarthatott fenn könyvtárakat, csupán titokban kiadott, illetve külföldről becsempészett könyvek kézzől kézre adásával és főként a legálisan működő munkáskönyvtárak befolyásolásával és helyenként irányításával nevelhette a munkásság széles rétegeit. A Szociáldemokrata Párt többnyire

a párhelyiségekben

kisebb-nagyobb könyvtárakat létesített tagjai részére. Ezekben — a párt helyzetéből és irányításából kifolyólag — többnyire reformista jellegű politikai munkák voltak, de Marxnak, Engelsnek, Mehringnek néhány műve és más kiváló szocialista vezetőknek és ideológusoknak egyes munkái is megtalálhatók voltak bennük, a haladó polgári irodalom, sőt néhány szocialista író alkotásai szintén. Könyvtárosaik a párt soraiból kerültek ki, és időnként tanfolyamot is rendeztek részükre. Egy ilyen tanfolyam hallgatói — 1943-ban — külön-külön összeállítottak egy jegyzéket a legfontosabb szépirodalmi könyvekről, melyeknek minden ilyen könyvtárban meg kell lenniük. Az összesítés eredményeképpen a következő szerzők, illetve művek kerültek az első helyekre: Gorkij: *Az anya*, Solohov: *Csendes Don*, majd Upton Sinclair, Zola, Traven, Anatole France, Jack London, L. Tolsztoj, Ehrenburg, Victor Hugo művei, a magyar költők közül Ady, József Attila, Petőfi összes költeményei, az élő magyar írók közül Kassák, Illyés, Darvas József írásai. A lista hiányaival együtt is

sokatmondó, s tükrözi az lködő kommunisták befolyását is.

A munkásság legerősebb és legkiterjedtebb könyvtári hálózatát a

szakszervezeti könyvtárak

képezték, ezeket lényegében a Szociáldemokrata Párt irányította, de a kommunistáknak is, részben egyes elvtársakon, részben a szakszervezeti ellenzéken keresztül komoly befolyásuk volt rájuk. A legjelentősebb szakszervezeti könyvtárak Budapesten működtek, mint például a vasasoké — közel 16 000 kötettel —, a nyomdászoké — több mint 10 000 kötettel — stb. De vidéken, a nagyobb ipari városokban is tartottak fenn könyvtárakat. Igen fejlett volt pl. a nyomdászok vidéki hálózata.

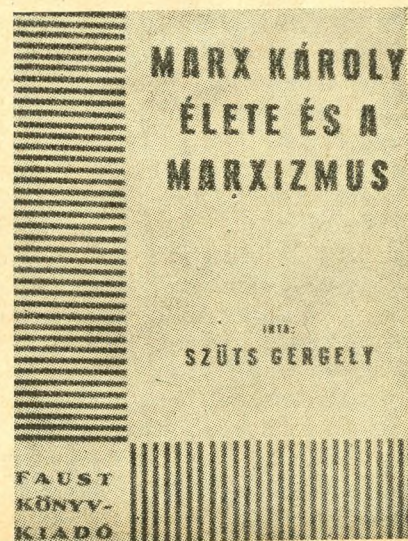
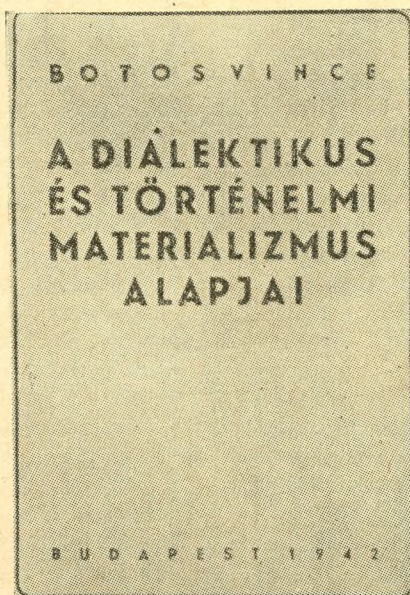
A szakszervezeti könyvtárak állománya meglehetősen vegyes volt, siker-regények és kimondottan ponyvairadalom is fellelhető volt bennük, sőt itt-ott reakciós-ellenforradalmi szelleműek is, de jellegüket mégsem ez adta meg, hanem egyrészt a sok klasszikus mű és az élő haladó, sőt olykor kommunista írók munkái. A nyomdászok könyvtárában pl. csaknem 200 társadalomtudományi és a szocializmus kérdéseit tárgyaló könyv volt, köztük Marxnak és Engelsnek tizenkét műve, Bebel, Kaustky, Szabó Ervin, Madzsar József egyes értékes munkái. Persze a revizionisták művei is ott voltak a polcokon. Egészében azonban ezek a szakszervezeti könyvtárak — a munkásság számottevő része látogatta őket — komoly és végeredményben pozitív hatást fejtettek ki.

Szilágyi János, mikor a két világháború közötti munkáskönyvtárakra vonatkozó fellelhető adatokat összegyűjtötte, és ezeket a történelmi materializmus szellemében a kor viszonyai közé helyezve dolgozta fel, nemcsak úttörő és elméletileg értékes munkát végzett, hanem könyvének sok tanulsága mai könyvtárügyünkben gyakorlatilag is felhasználható.

Z. V.

KÖNYVTÁR

Magyarországon megjelent kommunista kiadványok
Engels műve 1928-ban, Szüts Gergelyé (Leniné) 1934-ben, Botos Vincée (Sztáliné) 1942-ben jelent meg.